

Reageren? Brieven: maximaal 200 woorden. Artikelen: maximaal 700 woorden. Mail uw reactie met naam, adres en telefoonnummer naar opinie@nd.nl of ND, postbus 111, 3770 AC Barneveld. Meer informatie: nd.nl/contact

WENDELIE VOOGD • antropoloog en filmmaker nd.nl/opinie BEELD SOUS LES ARBRES, DIK NICOLAI

STAPHORST EN DE KRACHT VAN BEELDEN

... Twee jaar geleden begon Wendelien Voogd met onderzoek naar de beeldvorming over Staphorst. Op de website staphorstinbeeld.nl verzamelde zij een bijzondere collectie beeldmateriaal. Morgen worden daaraan bijna honderd nieuwe beelden – uit media, film, kunst en onderzoek – toegevoegd. Ze geven een blik in de calvinistische, oud-Hollandse ziel, die Nederlanders in hun collectief bewustzijn meedragen.

Staphorst en het beeld verhouden zich al eeuwenlang nogal ongemakkelijk tot elkaar. Staphorst is het enige dorp in Nederland dat een officieel fotografeerverbod heeft; tegelijk is het het meest gefotografeerde dorp van Nederland. Staphorst oefent een bijzondere aantrekkingskracht op beeldmakers uit. Komt het door de kleurrijke Staphorster boerderijen, of doordat het oud-Hollandse karakter hier zo goed is bewaard? Feit is dat Staphorst door de eeuwen heen door tientallen bekende en minder bekende schilders is vastgelegd en ook door bijna elke zichzelf respecterende fotograaf. Maar de Staphorster zelf lijkt niet bepaald blij te zijn met deze rol van model. Het beeld, in al zijn vormen – fotografie, lichtbeelden, de bioscoop – zou daarom in het orthodoxe Staphorst geen voet aan de grond krijgen. En inderdaad: televisie komt er bij de 'zwaren' nog steeds echt niet in. De computer en het mobieltje vinden echter wel gretig aftrek. Zo duivels is het beeld dan dus blijkbaar toch weer niet. Hoe zit het nu met de houding van Staphorst ten aanzien van het beeld? Wat mag wel en wat mag niet? En waar komt die beeldgevoeligheid in Staphorst vandaan?

het boze oog

In Staphorst is het vanaf 1937 verboden 'iemand op of aan de weg zonder diens toestemming te fotograferen'. Het dorp is altijd in trek geweest bij beeldmakers. Bekende fotografen als Cas Oorthuys, Marianne Dommissie, Martien Coppens en Ed van der Elksen legden het vast op de gevoelige plaat. Ook op veel schilderijen is Staphorst te zien. Al sinds het eind van de negentiende eeuw ontvluchtten schilders de industriële wereld op zoek naar het onbedorven platteland. De vrome, hardwerkende bewoners, de kleurrijke boerderijen en karakteristieke interieurs van Staphorst doen een schilder uit die tijd denken 'aan de oude schilderijen van Pieter de Hoogh'. Het dorp wordt door tientallen schilders, onder wie Jan Sluijters, bezocht en geportretteerd.

In 1955 maakte filmmaker Max de Haas een korte film over Staphorst. We zien kinderen die hun hoofd afwenden en hun gezicht achter hun kraplap verschuilen zodra de filmmaker de camera op hen richt.

De angst voor het boze oog wordt vaak genoemd als de grondslag voor het fotografeerverbod. Volgens De Haas 'beschouwen sommige strenge protestanten de camera als het oog van de duivel. Wie zich op foto of film laat vastleggen, loopt kans zijn ziel aan de duivel te verliezen. Om die reden lieten bewoners van Staphorst zich zelden of nooit op film vastleggen.' Dit geloof zou vermengd zijn geraakt met een streng-protestantse afkeer van ijdelheid en afbeeldingen.

Op filmbeelden uit 1921 echter zien we Staphorsters nog frank en vrij in de camera kijken. En ook op foto's van omstreeks 1900 staan Staphorsters die blijkbaar geen enkel bezwaar tegen fo-

Bij de start van de website 'Staphorst in beeld' maakte Dik Nicolai een fotoserie, waarin geijkte beelden van Staphorst van een vervreemdende draai werden voorzien.

tograferen hadden. De kerkgang kon zonder moeite gefotografeerd worden. Staphorster mannen en vrouwen lieten zich traditiegetrouw voor hun ondertrouw door de fotograaf in Meppel vastleggen. Ook dat toont bepaald geen angst voor de fotograaf en zijn lens. Hoe zit het dan met dat volksgeloof? Is dat echt de bron van het fotografeerverbod in Staphorst?

overlast

De werkelijke aanleiding lijkt prozaïsch. In de jaren dertig van de vorige eeuw werd Staphorst ontdekt door de buitenwereld, als gevolg van de opkomst van gemotoriseerd verkeer en de aanloop van kunstenaars en filmjournalaals. Er ontstond een run op Staphorst als fotografische attractie. Staphorsters vonden zichzelf steeds vaker terug op ansichtkaarten, die verkocht werden in Zwolle en Meppel. Tijdens de kerkgang stonden rijen auto's en hordes fotografen Staphorsters op te wachten. De hinder die de Staphorsters hiervan ondervonden, en hun ergernis hierover, waren de feitelijke reden voor de gemeentelijke verordening uit 1937.

het Woord superieur

De eerdere acceptatie van fotografie in Staphorst betekent overigens niet dat het beeld het makkelijk heeft in de streng reformatorische gemeenschap. 'Gij zult u geen gesneden beeld, noch enige gelijkenis maken, van hetgeen boven in den hemel is, noch van hetgeen onder op de aarde is, noch van hetgeen in de wateren onder de aarde is' (Exodus 20:4-6). Het Woord is veruit superieur in het reformatorische gedachtegoed. Alleen door het Woord, de Schriften, kan zaligheid worden verkregen. Door te luisteren en te lezen kun je de boodschap duurzaam in je opnemen. Het beeld is te vluchtig, het vervliegt.

Deze argwaan ten opzichte van het beeld vormt de achtergrond van de preken van Staphorster dominees tegen de komst van de televisie. Televisie is synoniem aan misleiding en oppervlaktigheid; televisie is een podium voor de verbeelding van de zonde, vol van verderfelijke vermaak en onwenselijke wereldse invloeden.

Toch lijken de bevindelijken de laatste jaren wat in deze afkeer te ontspannen. Een televisietoestel zul je in de meeste reformatorische huiskamers nog altijd niet vinden, maar een laptop en mobieltjes zijn tegenwoordig ook hier gemeengoed. Mits die zijn voorzien van een speciaal familiefilter, dat de inhoud schoont van vloeken en andere verderfelikheden, heeft de kerk daar weinig moeite mee.

Natuurlijk weet iedereen dat je op een mobiel net zo gemakkelijk televisie kijkt, maar zolang dat selectief gebeurt en niet passief onderuitgezakt op de bank, wordt dat binnen de reformatorische gemeenschap geaccepteerd. Hypocriet, volgens critici, maar je kunt het ook pragmatisch noemen. Nieuwe communicatiemiddelen vragen om nieuwe inzichten. Ook het reformatorische gedachtegoed is aan ontwikkeling onderhevig.

polio

Eigenlijk is het bepaald wrang dat Staphorst zo vaak negatief in beeld is gebracht – juist Staphorst, een gemeenschap die van binnenuit zo veel moeite heeft met beeldcultuur, en die schoorvoetend de beeldmakers binnen haar grenzen probeert te accepteren. In documentaires en reportages over Staphorst wordt steevast hetzelfde sombere, neerslachtige beeld geschetst van strenge dominees en angstige gelovigen. Beelden kunnen misleiden. Dat ervaart

het dorp steeds weer. In 1972, een jaar nadat er een polio-epidemie was uitgebroken, maakte persfotograaf Piet de Nijs een foto van een meisje dat in een rolstoel door vriendinnen over de Staphorster Dijk werd geduwd. Het is een prachtige, indrukwekkende foto, waarvoor hij terecht een prijs kreeg. Alleen bleek naderhand dat het meisje op de foto, de veertienjarige Geesje Brinkman, geen poliolslactoffertje was, maar aan een erfelijke aandoening leed. Toen was het beeld van haar als poliolslactoffer helaas al de wijde wereld in gestuurd.

manipuleren

Daarmee krijgen 'de zwaren' eigenlijk wel een beetje gelijk: er schuilt gevaar in het beeld. Het kan manipuleren en vervormen; het kan zelfs leiden tot primitieve praktijken. Want het gedrag

van de media tijdens de polio-epidemie in 1971 was niets anders dan primitieve beeldzucht. Journalisten stormden massaal op Staphorst af, bivakkeerden weken in het dorp en richtten, niet gehinderd door respect of schroom, hun camera's recht op de bewoners.

Staphorst maakt beeldzuchtig. Veel van de beelden van Staphorst zijn onderdeel geworden van onze nationale en internationale beeldcultuur – het expressionistische werk van Stien Eelsingh, het monumentale schilderij van Jan Sluijters van een Staphorster boerenfamilie in het Frans Halsmuseum, de foto's van Cas Oorthuys, Martien Coppens en Marianne Dommissie in het Nederlands Fotomuseum. Deze beelden van Staphorst vormen een belangrijk onderdeel van ons nationaal erfgoed. Ze gunnen ons een blik in ons gezamenlijk verleden. Ze gunnen ons ook een blik in de calvinistische, oud-Hollandse ziel, die we in ons collectief bewustzijn meedragen.

Soms willen we blijkbaar afstand nemen van die ziel en afrekenen met dat verleden. Dan willen we die beelden alleen maar zien om ze genadeloos af te straffen.

Zijn we dan inderdaad verworpen tot 'beeldzieke lieden', in een nietsontziedende beeldenjacht, in een 'beeldzuchtig Babylon'?

Beelden van Staphorst zijn niet meer weg te denken uit onze culturele erfenis. Het zijn krachtige beelden, die ook veel krachten losmaken, dat maakt de geschiedenis duidelijk. Laten we respectvol omgaan met die krachten van het beeld en met hen die ons die beelden gunnen. Laten we ons door die beelden laten vervoeren naar vervlogen tijden, met ideeën die niet meer van nu lijken, maar die dieper in ons allen zitten dan we (willen) beseffen. <